

au cunoscut și ele maxima înflorire « în vremea lui Ștefan cel Mare și pînă la mijlocul veacului al XVI-lea »¹.

Același « călugăr » știe că soarta războiului o hotărăsc nu oștile de mercenari — pentru a căror « preponderență » *Învățăturile* nu oferă nici un argument, ci dimpotrivă — ci credința boierilor: dacă aceștia rămîn alături de domn, bătălia este cîștigată, dacă ei trădează, bătălia e pierdută².

Autorul *Învățăturilor* cunoaște tactica clasică a epocii marilor bătălii pentru independență din sec. XV, cînd, mobilizîndu-se întreaga forță a țării, toate familiile luptătorilor erau date în spatele oștilor, erau retrase în păduri și în munți, ca să fie ferite de pericolele ce i-ar fi făcut pe oșteni să părăsească armata și să plece să-și apere familiile. Cazul se întîmplase la Valea Albă și trebuie să fi fost notoriu la sfîrșitul sec. XV și începutul sec. XVI.

Tot el știe că în cazul înfringerii sau trădării, domnul nu trebuie să părăsească țara ci să se retragă în acele ținuturi care îi rămîn credincioase, de unde, refăcîndu-și forțele, să atace prin surprindere pe noul domn lăsat fără o pază specială. Ștefan cel Mare după Valea Albă procedase la fel, retrăgîndu-se în ținuturile Vrancei, iar în vremea cînd Neagoe Basarab nu fusese atît de tînăr ca să n-o afle, partida turcofilă din care făceau parte și Craioveștii, răsturnase după același sistem pe protejații munteni ai lui Ștefan cel Mare.

În sfîrșit, autorul *Învățăturilor* recomandă un sistem de răsplătire a oștenilor învingători și de cinstire a memoriei celor dispăruți care pare a fi copiat punct cu punct după relatările *Letopisetului de cînd s-a început Țara Moldovei*. Pe urmele lui Ștefan cel Mare se recomandă de asemenea ca domnul să nu atribuie biruința lui însuși ci lui Dumnezeu³.

Citînd aceste pagini ne dăm seama că sîntem într-o epocă în care ecoul epopeei militare a secolului XV nu numai că nu se stinsese, dar marile bătălii de factură clasică, erau încă posibile, ca și marile armate (Neagoe pretindea că poate ridica 40.000 de oșteni, ca și Ștefan cel Mare); altfel nu s-ar fi redactat acest tratat de artă militară. Oastea descrisă pe cîmpul de bătălie este oastea epocii lui Ștefan cel Mare, în care rolul hotărîtor îl joacă « curtea », cetele boierești și « oastea cea mare ». Mercenarii se reduc la un contingent restrîns și între ei descoperim pe *iunacii* care sînt lăudați și plîși de cronica moldoveană între cei căzuți la Valea Albă⁴. Neagoe teoretizează practici militare ale sec. XV și practici social-politice introduse în viața romînească de Ștefan cel Mare și de alți domni autoritari care luptaseră pentru centralizarea statului, centralizare care se continuă în momentul cînd scria Neagoe Basarab⁵.

Firește, realitățile nu coincid pretutindeni, fiindcă epoca lui Neagoe nu este tot una cu epoca lui Ștefan cel Mare⁶, dar sîntem în orice caz mult

¹ *Idem*, p. 871.

² *Idem*, p. 335.

³ Cf. N. ORGHIDAN, *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, București, 1905, p. 16.

⁴ Cf. *Cronicle slavo-romîne*, p. 9.

⁵ Cf. *Istoria Romîniei*, vol. II, p. 592.

⁶ Nu am susținut niciodată că *Învățăturile* ar data din epoca lui Ștefan cel Mare sau că ar reflecta direct această epocă, ci numai că realitățile reflectate sînt pe punctul de evoluție în care ele se află mai aproape de epoca lui Ștefan cel Mare decît de a II-a jumătate a sec. al XVI-lea. Firește că ele reflectă epoca lui Neagoe Basarab care își are propriile ei particularități. Pentru exactitatea acestei reflectări a se compara și afirmațiile de la pag. 421 a volumului de față cu *Istoria Romîniei*, II, p. 587.